

GOMBÁR CSABA

A zszurnalizmusról, a szaktudományról és a nevetségességről

A Politikatudományi Társaság kiténtető fölkérésének, hogy a politikatudományt ért kihívások kérdéséhez szóljak hozzá, örömmel teszek eleget. A legkevésbé sem akarok provokatív megjegyzéseket tenni. Kérem tehát, ne tekintsék provokatívnak azt, amivel rövid mondandómat kezdem, azt, hogy kifejezem kétségeimet a politikatudomány körülhatároltságát, avagy elhatároltságát illetően. Azok nézetét osztom ugyanis, akik nem tekintik diszciplináris határokkal fölszabdalhatónak a társadalomtudományt.

Mindig vannak persze a tudományos változások főáramaitól lemaradó és így elhatárolódó kutatási területek, vannak komolyan veendő tradíciók és érdekes divatok. Néha kialakulnak jelentős iskolák, s majd' mindig elővezet valaki egy-egy szépen fölkantározott vesszőparipát. Mindezzel együtt azonban a társadalomtudomány nagyjában-egészében egységes, mint ahogy az interdiszciplinaritás világosságában fényeskedő módszerek egyetemleges alkalmazása is mindenkor és minden vizsgálódásnál elvileg kívánatos lenne. Ezzel szemben csak a korlátozott felkészültségünk, fogyatékos képességeink és a szorító idő áll – hogy a pénzről szót se ejtsünk. Összefoglalóan tehát azt mondhatom, hogy a politikatudomány, nézetem szerint, a társadalomtudománynak a módszertan és az elmélet szempontjából nem elkülöníthető ága, noha a társadalomtudományon belül sajátos érdeklődést jelent.

Ebből következően a politikatudomány művelőin a politika iránt tudományos kíváncsisággal érdeklődő, vizsgálataikban a politikára különleges hangsúlyt helyező társadalomtudományi kutatók csoportját értem. Hogy velük szemben milyen kihívások állnak manapság – nos, ezt érdemes megvitatni.

Hogy a múltat, a mai változásokat, valamint a politikai programokba, ideológiai okfejtésekbe, exhortációkba kódolt jövőképeket mostani ismereteink segítségével le kell írni és elemezni, értelmezni kell – bármily nagyok is legyenek körülöttünk és bennünk a változások – nem tekintem kihívásnak, hanem csak a mindenkor adott és megoldandó föladatnak. Vannak, akik a politikatudomány szaktudományi szintre emelkedését tekintik kihívásnak. Az előbb jelettek szerint ez számomra nehezen értelmezhető. Ha ezen a kívánalmon jó színvonalú munkát kell érteni, akkor csak azt mondhatom, hogy ebben semmi új nincs. Ha pedig ezen az értendő, hogy a politikatudomány szakosodjék, azaz váljon el, különüljön el (mitől is?), legyen saját elmélete, sajátos módszertana stb., akkor ezzel nem érthetek egyet, mert ez – nézetem szerint – nem egy kihívással való szembenézés, hanem egy zsákutcába való menetelés lenne. Lehetnek, akik a politikatudomány szaktudománnyá válásán a napi politikától való elemelkedés követelményét értik. Ez ugyan minden társadalomtudományi kutatással szemben főnálló tudományos követelmény, de nem következik belőle az, hogy előírható lenne az egyes kollégák számára, hogy az élet és a közlés milyen szféráiban és műfajaiban tevékenykedjenek. Divatos ugyanis mostanság zsrnálpolitológia címén leszólni a napilapokban szép számmal megjelenő, kollégáink által írt közleményeket és szerzőiket. A tudományos nivó azonban nem a közlés műnemétől és műfajától függ. Bárki megkísérelheti, hogy képes-e jó publicisztikát, esszét írni, s hamarosan beláthatja, hogy ez gyakran szélesebb tájékozottságot, nagyobb olvasottságot kíván – az olvashatóságról nem is beszélve –, mint egy úgynevezett szakközlemény.

Van azonban egy olyan jelenség, amire szeretném fölhívni a figyelmet. Az ugyanis, hogy a politikatudomány művelői manapság könnyen neveltségessé válhatnak. Igen, barátaim, könnyen neveltségessé válhatunk. Ez persze nem különöbben nagy baj, ha csak személyeket érint, de már a legkevésbé sem örvendetes, ha valamely kutatási terület egészére vonatkozik. Tapasztalhattuk már ezt egyszer a nyolcvanas évek elején a szociológiai érdeklődés esetében, amikor – ahogy Papp Zsolt barátunk emlegette – elég volt a kabaréműsorban bejelenteni: „most egy szociológus következik” – s a közönség már dőlt a nevetéstől.

Hogyan következhetett ez be? Hajlok arra, hogy a magyarázatát abban lássam, hogy a szociológia nevében számos megnyilatkozó akkoriban a szakzsargonba burkolt semmitmondás látszatát keltette. Hangsúlyozom a látszat szót ebben a kijelentésben. Mert hiszen föltételezendő, hogy a megnyilatkozások mögött elmélyült kutatások voltak, az ilyenek meg természetes velejárója a szakzsargon kialakulása és használata. A semmitmondás, avagy annak látszata – ami a köztereken egyremegy – s hatására a neveltségesség azonban akkor következik be, ha már ismert, magától értetődőnek tetsző dolgokat mond valaki fontoskodva, illetve akkor, ha az elmondottak közérdeklődésre számot nem tarthatnak, érdektelenek, részleges jelentőségűek,

csak a szaktudományra tartozóak. És ez a második eset az igazán figyelemre méltó, mert világosan kell látnunk, hogy a szaktudás a tudás fölparcellázott terén a szakemberek szűk körére tartozik. Partikuláris, részleges és így érdektelen általában, s nem rendelkezik a nagybetűs Tudás dicsfényével. S személyesen bármennyire szerényen adja is elő ezt valaki, a partikularitásból következő érdektelenség és a szakmai zsargon fontoskodóvá, tudákossá változtatja az elmondottakat.

Ennek a fordítottja is előfordul. A politikatudomány művelői tíz vagy húsz évvel ezelőtt azért kelthettek mondandójuk iránt méltányoló közfigyelmet, mert mindenki számára fontosnak tetsző dolgokat fogalmaztak meg. Olyan fontosságoknak adtak hangot – esetenként akár még kellően föltárt tudományos háttér nélkül is –, amelyek általános tudásként hatottak, olyannak, amit mindenkinek ismernie kell. Olyasmiket voltak képesek mondani, ami az általános értelmiségi közbeszéd tárgya lett, ami közvetlenül az általános, tagolatlan tudás képzetével társult. No, és persze tiltott gyümölcs volt. Ennek a kívánatosságát pedig a szakzsargon sem csökkentette. Hiszen az olyan, máig nyelvünket törő szavak, mint például a pártpluralizmus, korporatizmus, tolerancia, a hetvenes években kezdtek a közbeszédben terjedni. Akkoriban nagyon sokan úgy érezték, hogy az importált vagy a történelmi tudatból előbányászott fogalmak mindenki számára tudni illő tartalmakat hordoznak. Föl nem merült a nevetségesség problémája.

Kétségtelen, hogy akkoriban a tudományos szabadságharc érzékelhetően, s az érintettek számára tudatosan is kapcsolódott a politikai szabadság napi konfliktusaihoz. Az ismert egypártrendszerű körülmények között a különböző politikai álláspontok iránti türelemről szólni, nyilvánvalóan politikai jelentőségű is. De határozottan tévednénk, ha az akkori politikatudomány jelentőségét pusztán politikai okokból magyaráznánk. Jóval többről van szó.

A hatvanas és hetvenes években ugyanis az úgynevezett kemény társadalomtudományok, azaz a közgazdaságtan, a szociológia és a politikatudomány egyetemlegesen meghatározói voltak az értelmiségi közbeszédnek a világ majd' minden táján. Korántsem csak a kelet-európai politikai környülállás változott, tette szabaddá a politikatudományi beszédet is. Nemcsak erről van szó. A nyolcvanas évtizedben ugyanis a társadalomtudományok közül előrugtattak a már jó ideje háttérbe lévő lágy társadalomtudományok, mint például a filozófia és az esztétika, s az értelmiségi dialógusokban témáikkal kiszorították a kemény társadalomtudományokat. Az utóbbiak számára maradt a visszahúzódság lehetősége a szaktudomány berkeibe – s ennek kényszerű indoklása meg is történhetett az elmélyülés spekulatív megokolható feneketlen igényében.

Hogy ez a változás miért következett be, azt nem tudom. A fölrajzolt nagy kérdésekre ugyanis nem született meg a válasz, a konceptualizált és analizált politikai, gazdasági és szociológiai prob-

lémák nem oldódtak meg. Az érdeklődés, a megvitatandó kérdések agendája azonban radikálisan átalakult.

A modernitás értelmét, célját, eredményét az élet majd' minden területén kétségbe vonják; a modernizáció minden ágában, zugában kritikai leltárak készülnek, s a posztmodernnek nevezett szemléleti érzékenység hatására nagyon erőssé vált a modernizációval szembeni szkepszis. Mindez elevenében érinti a modernizáció beindításában, elmélyítésében, kiteljesedésében érdekelt kemény társadalomtudományokat. Hiszen a politikatudományban is egyre szaporodtak a választói magatartás szakértői, a parlamentarizmus expertjei, általában a politika alrendszerének alrendszereiben otthonos specialisták. Mindez elmélyülés, szakosodás, szaktudományosodás. Ennek során egyre nő az az ismerettömeg, amely jellegében szaktudás, de amely partikularitása miatt általánosan teljességgel érdektelen.

Magyarországon viszont, ahol a modernizáció, és vele együtt a politikai modernizáció nem évtizedesen, hanem évszázadosan indokoltak főfogott feladat, e nemzetközileg ható szellemi áramlat hatására a politikatudomány is olyan helyzetbe került, hogy egyszerre kellene eleget tennie a modernizáció feladatainak és a tudományosság ezen túllépni kívánó, internacionálisan ható igényeinek – vagy ha úgy tetszik, divatjának. Akárhogy is van, nálunk mára a politikatudományról is lefoszlott az az aura, amely a szakberkeken túl lévők számára figyelemfelkeltővé, tudni illővé és valóvá tette a politikatudományi szövegeket. Minél szakszerűbbek a köztereken elhangzó politikatudományi okfejtések, annál inkább kísért a szakzsargonba bújtatott semmitmondás látszatának veszélye. Nem utolsó sorban azért is, mert a demokrácia ügyeiben nyilatkozunk, tehát egy olyan tárgyban, melyhez érteni, azzal élni minden állampolgárnak született joga.

Mi már most a teendő? – fogalmazódik meg a kérdés. Vissza kell-e húzódní egy elgondolt szaktudomány sáncai mögé, meg kell-e vonni a határokat? – Nos, ezt döntse el ki-ki maga ízlése, képessége, kívánsága szerint. De mindarra oda kell figyelni, ami a nemzetközi tudományosságban történik, mindazzal foglalkozni kell, ami az értelmiségi közbeszéd tárgyát képezi. Hogy eme terület telítve van divathóbortokkal, linkségekkel és hasonlókkal? Ez kétségtelen. Ennek veszélyei és buktatói persze elkerülhetők, ha valaki a szubrutinok csoportosítgatásainak nyugodalmatlan szakterületein marad. A tudomány azonban mindig vállalkozás is, kaland is. S a politikatudomány művelői – vélem én – pangó vizekre tévednének, ha megelégednének azzal, hogy a politikát csak mint „technét” értelmeznék. A politika mindig változó tartalmát most is értelmezni kell. Ez pedig jóval több, mint szaktudományos föladat. A politikatudomány művelőinek ezért kell részt venniük a társadalomtudomány mai vitáiban, miközben vizsgált tárgyukat és magukat is újrafogalmazzák, a tévedések jelentős kockázatával.

MEGJEGYZÉS KÉT PONTBAN

1. E szempont persze nemcsak vitatható, hanem vitatott is. Hiszen tudománytörténeti tény: a filozófiáról leváló, különböző társadalomtudományi érdeklődések intézményesen elkülönült diszciplínákká váltak. A közgazdaságtannak, a jogtudománynak, a lélektannak, az antropológiának vagy a szociológiának egymástól különböző tanszékei, kutatóközpontjai, nemzeti és nemzetközi szervezetei vannak. Nem napnál világosabb-e, hogy társadalomtudományok vannak – így többszámban –, nem pedig csak valamiféle elképzelt, egységes társadalomtudomány?

Nos, nem utolsósorban éppen a politika tanulmányozása vetette föl a társadalomtudomány diszciplináris tagoltságának kérdését, értelmét, indokolatlanságát – legalábbis abban az értelemben, hogy képezhető-e egy önálló tudományág a politika tanulmányozására? Amikor úgy száz évvel ezelőtt, az akkori igényeknek megfelelően elkezdték a politika elemzését és magyarázását, eleve ütközött két megközelítési szempont. Voltak, akik a politikai intézmények tanulmányozására koncentráltak, mint olyan intézményekre, amelyek kulcsfontosságúak a társadalmi ellenőrzést és változást illetően. A fejedelem intenciói, majd később az állam szervezeti viselkedése ugyanis a legfontosabb ebből a nézőpontból. Mások ezzel szemben a politika szféráján kívüli tényezők és feltételek elsődleges fontosságát hangsúlyozták a politikai események és viselkedések megvilágításakor. Mindez akkor és olyan körülmények között történt, amikor az extrapolitikai faktorok tudományos elemzése már a modernizáció előrehaladtával külön-külön diszciplínákban folytatódott. A múlt század végén – tudjuk – a társadalomtudomány már többszámban funkcionált. Mit volt mit tenni, megalakultak a politikatudományi tanszékek, folyóiratok és a különböző szakmai társaságok is. Ez a haladás, a fejlődés, a modernizáció menetrendjéből következett. Csakhogy a fentebb jelzett tartalmi probléma megoldása, a politika tanulmányozásának kvintesszenciális szempontjában való megegyezés persze nem következett be. Nem is következhetett be, mert lehet a tudományok adott rendszere faktum – ki vitatná, hogy a társadalomtudományok sajátos rendszert alkotnak? –, ebből még nem következik az, hogy maga a körülöttünk lévő társadalom is ilyen rendszerre tagolódna.

Paradox módon minderre az ötvenes évektől meglódult politikai modernizáció vizsgálatai vetettek éles fényt. A paradoxon abban áll, hogy a modernizáció során differenciálódott és elkülönült társadalomtudományok meglehetősen alkalmatlanságot mutattak a politikai modernizáció kérdéskörének feltöréséhez. Egyszer csak több mint ötven független állam jelent meg a világpolitika színpadán a gyarmati állapot megszűnése következtében. Ezek az afrikai, ázsiai államok gazdasági nyomorúságukkal, törzsi-nemzetiségi társadalmi rendjükkel, politikailag passzív lakosságukkal állami szuverenitásra tettek szert, és eléjük meredt a fejlődés, a modernizáció föladata. Ha kevésbé drámai módon

is, de a társadalomtudomány is megkapta a maga leckéjét: méltóztassanak válaszolni arra, hogy mi a helyzet és milyen megoldások lehetségesek? Nyilvánvaló volt – írja S. M. Lipset –, hogy bármilyen erőfeszítés, amely e kérdéskörben a társadalmi állapotot, a gazdaságot és a politikát egymástól elkülönítve taglalja, merőben értelmetlen (lásd mindezekhez bevezető tanulmányát a *Politics and Social Sciences* című tanulmánykötetben; Oxford University Press, 1969. New York). „A fejlődés problémájának megoldása arra kényszerítette a társadalomtudományokat, hogy olyan koncepcionális megközelítést alkalmazzanak, amely egyaránt átfogja a társadalom, a gazdaság, a politika és a személyiség kérdéseit. Először alakult ki így valóságos mozgalom egy társadalomtudomány – sokkal inkább mint társadalomtudományok – megteremtése érdekében” (id. mű, XIII. o.). Röviden szólva: a rendszerelmélet, amely egységbe fogta az emberi társadalom egészét, megkezdte diadalútját. Ma már, évtizedek múlva, tudjuk, hogy a gyarmati sorból kilábaló országokban sok minden történt, csak az akkor vágyott, elképzelt fejlődés és modernizáció nem következett be. Megcsappant az érdeklődés, a problémák – sem a gyakorlatiak, sem az elméletiek – nem oldódtak meg. A tudomány területén újabb lelkesedések lobbantak föl, maguk mögött hagyva a megoldatlanságokat. Jött a nagy statisztikai apparátusokat mozgató, matematizáló divat a gazdasági elméletek politikára való alkalmazásaként, később meg a „posztmodern” érzékenységnek titulált kiábrándulás az elméletekből – különösen a mindent megmagyarázni hivatott rendszerelméletből. Mindeközben a politikatudományi tanszékek a gazdasági vagy történelmi, antropológiai vagy rendszerelméleti ízlésű munkatársaikkal épp olyan heterogén képződmények maradtak, mint száz éve, vagy huszonöt éve voltak, amikor Lipset elemezte a helyzetet. Az önálló szaktudomány nagyobb dicséretére.

Mindennek sok ága és sok boga van. De ami az igazán megrendítő szemléleti változást illeti, az annak a 200 éves paradigmának a megroggyanásából következett, amelynek keretében sok generáció – marxisták és nem-marxisták egyaránt – a gazdaságot tekintették független változónak, amelynek módosulásai módosítják a társadalom és a kultúra szerkezetét. Az idők során a kutatói szemléletben a kultúra is elérte és megkapta a független változó státuszát (lásd ehhez A. C. Janos: *Politics and Paradigms*; Stanford University Press, Stanford 1986). Manapság egyre több a független változónak tekintett tényező – ilyen maga a politika szférája is. Csakhogy ebből semmiképpen nem következik, hogy tanulmányozását valamiféle analitikusan is elkülönült elméleti rendszer alapján kívánatos folytatni. A politika parttalan és tartalmilag is változó világra ilyen elmélet még nem született, talán azért, mert nincs is rá szükség. Nincs szükség abban az értelemben, ahogy manapság igen sokan látják, vagyis hogy a kultúra, a politika, a gazdaság mint eltérő ciklusokban mozgó független változók inkább kaotikusan hatnak egymásra, mintsem szépen kifundált alrendszerek hipotetikus egyensúlyi pontot kijelölő intelligibilis interakciói révén.

2. A zsurnálpolitológia kifejezés egy dupla fenekű szitokszó. Egyszerre tartalmazza a tudományos fennköltség nézőpontjából elítélendőnek tekintett napilapokban való szereplést mint zsurnalizmust, és a politikai tartalmú leleplezés – egyidejűleg önelégült és ingerült – gesztusát, mivel a politológia fogalma itt a közlemény által magát sértve érzőnek csak a politikai ellenfél lólábát álságosan eltakaró, semlegesnek mutatkozni próbálkozó politikai vitapartner álcázó köpenye.

Ha a társadalomtudomány politikára vonatkozó ismereteit valaki a széles olvasóközönség számára publikussá kívánja tenni, és erre van is igény és lehetőség, akkor megszületik a politikatudományi publicisztika. Ez történt a nyolcvanas évek vége felé, s azóta jelentős mértékben megszorodtak napilapjainkban a politikatudomány művelői által írt közlemények. Ezeknek a színvonala – hasonlóan a hírlapokban megjelent, más műfajú írásokhoz és a szakfolyóiratokban publikált tanulmányokhoz – változó.

A szakberkekben ma is többször idézett, de nyögvenyelős stílusa, és Bibó István szerint is kínban fogant elméleti konstrukciói miatt érthetően kevesek által olvasott Concha Győző 1895-ben azt írta, hogy: „Munkámat tehát éles választó vonal különíti el a publicisztikától, habár tárgya ezével azonos. A publicisztika ugyanis nem egyéb mint az országló művészetnek nem cselekvő, hanem irodalmi üzése, akár az országlás tényeinek bírálata, akár új tervek készítése alakjában.” „A publicisztika magába zárhatja az államtudományt, előbbre is viheti, részint mivel bizonyos országló cél megoldására a tudomány eszközeit használja, részint mivel bizonyos korok, időszakok, egyes államok viszonyait rendszerint behatóbban elemzi, mint a tudomány összefoglaló nagy termékei. Célja által azonban, mely a tudáson túlmenő valami újnak létesítése vagy a meglévőnek védelme, nem a tudós, hanem az országló hivatásához áll közelebb, nem a tudomány, hanem a művészet köréhez tartozik” (Concha Győző: *Politika; az Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása, 1895. Budapest, Előszó*). Nyögvenyelős ide, kínban fogant oda, Concha professzornak ebben a különbségtévesztésben igaza van. Állítása világos és ma is helytálló.

Kemény Zsigmond is hírlapokba írta jelentős publicisztikáit. Az *Erdélyi Híradóba* és a *Pesti Hírlapba*, még a nagy tudományú Concha Győző monográfiája előtt. S így folytatódott ez aztán Ady Endre, Jászi Oszkár, Szabó Zoltán, Zsolt Béla, Révai József és sok más szerző esetében. Írók, újságírók, tudósok, politikusok művelik a politikai publicisztikát – ha tudják, ha tehetik. Mindegyik a saját képessége és hite szerint.

Lengyel László úgy látja, hogy a publicisztika írásához, akárcsak az esszéhez, három dolog szükséges: az önkínzó személyes őszinteség, együttérző behelyezkedés mások mindennapi életébe és a nyelvteremtés. Vagy a három közül legalább az egyik (lásd *Magyar alakok; 2000/Pénzügykutató, Budapest, 1994.*). Léven a publicisztika szubjektív, művészi műfaj. Ha e szempontok szerint kísérelnénk meg minősíteni mindazt, ami politikai publicisztika címen manapság nap-

világot lát, akkor bizony sok írás kihullana a rostán, mert jórészt nem egyebek, mint kissé fűrészpör ízű szövegek, amelyeket az ismeretterjesztés degradáló kategóriájába szokás sorolni. Nem az a baj tehát, hogy a zsumnálpolitológia, avagy politikai publicisztika aprópénzre váltja a tudomány aranytallérjait, hanem az, hogy írásműként kissé unalmasak, ezért hatástalanok, s így semmiféle ismeretet nem terjesztenek.

Lengyel László önmagára szabott definíciós kritériumainak rajta kívül persze aligha felel meg más, de nem kétséges előttünk Ágh Attila nyelvteremtő készsége, Kéri László verbális erudíciója, Eörsi István másokat lórúgással illető őszinte önbemutatása, Hegyi Gyula elgondolkodtató empátiája. Amivel csak példázni szeretném azt, hogy van, létezik érdemleges, magyarul írt politikai publicisztika.

Ettől nem kell félni a tudományt, sem az olvasókat.

Az a másik elítélő szempont pedig, amely a zsumnálpolitológia fordulatában búvik meg, miszerint némelyek a tudomány köntöse alatt suttymban politizálnak – értsd: pártpolitikai álláspontot fejtenek ki; egyáltalán: leereszkednek a politika porondjára –, nos, ez nem sok értelemmel bíró, neveléses pöffeszkedés. „Lehet-e egy péklegény kálvinista? – kérdezte hajdanán Szabó Dezső, kérdéssel válaszolva imígyen arra az aggodalomra, hogy szabad-e politizálni egy írónak. És annak, aki a politikatudományt műveli? – kérdezhetjük most.

Ha képesek vagyunk elfogadni azt az álláspontot, hogy a politikai publicisztika az országoló művészet, azaz a politizálás irodalmi jellegű és minőségű űzése, akkor mire föl a magánbeszélgetések és sorok közti utalások ezt illető diffamáló jellege? Miért lenne az baj, hogy Schlett Istvánt hírlapi publicisztikája alapján még véletlenül sem gondolhatja senki széllel bélelt ellenzéki liberálisnak, vagy Bozóki Andrást a most uралgó koalíció meleg szívű barátjának? Nem azért, mert oly spekulatív szinten elemeznek és érvelnek, ahol az elvontságok légritka terében politikai szimpátiájuk már nem jutna levegőhöz. Politikai álláspontjuk mint kormánypárti, illetve ellenzéki hajlandóság egyértelműen kifejezésre jut. És? Mi ezzel a baj? – Semmi. Ez legfeljebb csak a szaktudomány fikciójába bódult „hivatásbeli hiúságot” (H. Bergson) bánthatja oly apróságok miatt, hogy egy szakközlemény néhány száz, a publicisztika pedig jobb esetben néhány százezer olvasóhoz juthat el. No, de a hiúság mint neveléses fogyatkozás értelmezgetése csak az ismert bergsoniánus vizekre vezetne bennünket.

Összefoglalóul tehát azt mondhatjuk, hogy a politikai publicisztika a politikai irodalom és nem a tudomány műfaja. Am amikor a tudományok művelői közül valaki erre a zsumnálpolitológia fordulatát használja, akkor maga is a tudományos okoskodástól eltérő, politikában használatos stílust alkalmaz. A politikai publicisztika vagy zsumnálpolitológia fogalma között olyan a különbség, mint a megegyezés és a paktum terminusok között. Lényegében persze semmi, de az éppen választott szófordulattal pontosan kifejezhetjük érzelmeinket a

szóban forgó kérdéssel kapcsolatban. Állást foglalunk oly módon, miként az a politikában szokásos. A politika pedig telisteli kétarcú fogalmakkal, vagy amiként Cranston professzor mondotta – kissé meggondolatlanul, ma már ezt nem mondhatná kellemetlen következmények nélkül –, a politikában a szavaknak „feminin attitűdje” van (lásd ehhez Maurice Cranston: *The Mask of Politics and Other Essays*: Allen Lane, London 1973. 13. old.).